

Виховний потенціал сім'ї: традиції, реалії та перспективи

Марія ПЕНТИЛЮК,

доктор педагогічних наук, професор кафедри українського мовознавства Херсонського державного університету

Українська сім'я була і залишається осередком виховання дитини, її розвитку і мужніння. Як формувалася, функціонувала сім'я? Які перспективи її подальшого розвитку? Яка роль сім'ї у вихованні особистості дитини? Як впливало і впливає на сім'ю та виховання дитини суспільство? Відповіді на ці та інші запитання знаходимо у монографії професора Херсонського державного університету **В.Федяєвої «Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – початок XX століття)» (Херсон: РІПО, 2010. – 348 с.)**.

Дослідження В.Федяєвої присвячене актуальній проблемі української сім'ї, виховання дітей – це та царина педагогічної науки, що потребує ґрунтовного вивчення в ретроспективі й узагальнення та конкретних рекомендацій на сучасному етапі суспільного розвитку.

Актуальність проблеми зумовлена такими чинниками:

- роллю сім'ї у формуванні етносу й нації;
- роллю сім'ї у збереженні менталітету українського народу;
- суспільними функціями сім'ї в полікультурному просторі, що склався в Україні та світі;
- релігійним вихованням у сім'ї;
- проблемами сьогодення, що відображаються в сімейному вихованні (повернення до витоків духовності, діти-сироти, здоров'я дітей тощо).

Ці чинники зумовлюють зміст, завдання, напрями, методи й структуру дослідження. Зауважимо, що широка масштабність роботи створювала певні труднощі у визначенні її мети й завдань, однак це дало автору змогу всебічно й аргументовано провести науковий пошук і дійти переконливих висновків.

В.Федяєва визначає місце сімейного виховання на сучасному етапі і ті проблеми, що потребують розв'язання і в суспільстві, і в педагогічній науці. Це, зокрема, пошуки шляхів і форм виховання в дітей духовності на релігійній основі, що викликає широкі дискусії, наявність великої кількості дітей-сиріт, неповних та дистанційних сімей, що теж впливає на гармонійне виховання дитини; це, врешті, глобальна проблема здоров'я дітей, яким насамперед повинні опікуватися батьки за активної

допомоги держави. Ці та інші проблеми спонукали дослідницю звернутися до сімейного виховання як до напряму наукового пошуку й розглянути його на тлі тривалого історичного періоду.

Авторка ґрунтовно вивчила наукову літературу з філософії, психології, етнопсихології, народознавства, педагогіки, фольклору й етнографії, персоналії вітчизняних та зарубіжних учених, а також минулий і сучасний досвід сімейного виховання. Це дало змогу визначити ступінь розробленості проблеми й переконатися в тому, що на різних етапах розвитку нашого суспільства сімейне виховання зазнавало різноманітних впливів: з одного боку, надмірна заідеологізованість суспільства, відмова від народних традицій та прагнення замінити їх новими, часто надуманими й чужими духу народу тощо, з іншого – заборона наукових праць видатних педагогів, що ґрунтувалися на народному досвіді сімейного виховання й містили цікаві ідеї його реалізації.

Структура монографії чітко відображає її завдання й відповідає концептуальним засадам, методологічним підходам і методам дослідження. Вона складається з чотирьох розділів, кожен з яких може існувати як автономна наукова праця, хоча вони органічно пов'язані як загальною метою дослідження, так і спільністю його завдань.

На наш погляд, перший розділ «Розробка наукових питань виховання дітей у сім'ї в громадсько-суспільному русі другої половини XIX – першій чверті XX століття» є тим теоретичним підґрунтям, що дало змогу авторці вибудувати цікаве історико-педагогічне дослідження й визначити та науково обґрунтувати своє бачення й розуміння досліджуваної проблеми. Дослідниця вперше в педагогічній науці так широко й ґрунтовно з'ясує сутність сім'ї, її функцій крізь призму соціального й етичного та визначає методологію досліджуваної проблеми, а також демонструє свою обізнаність з нею.

У розділі не тільки аналізуються етапи сімейного виховання в перспекції суспільного поступу, але й простежуються наукові пошуки вчених-педагогів і зародження науки про сімейне виховання.

Шляхи розвитку сімейного виховання в радянський період (1917–1940 роки) досліджуються в другому розділі монографії. На багатому матеріалі наукових і архівних джерел В.Федяєва розкриває методологію й методику сімейного виховання в новітні часи, коли виникли гострі суперечності між традиційним вихованням, побудованим на

християнській моралі, й тими новаціями, які передбачала заідеологізована державна політика, спрямована на руйнацію народно-християнських традицій і виховання комуністичного духу в населення країни, зокрема в підростаючого покоління.

Треба віддати належне дослідниці, що вона об'єктивно проаналізувала й відповідно оцінила стан сімейного виховання в цей складний історичний період і, відкидаючи й засуджуючи те негативне, що було у вихованні дітей (втрата традицій, певна нівеляція ролі сім'ї і т.ін.), показала динаміку розвитку досліджуваної проблеми та роль у її розв'язанні видатних радянських діячів і педагогів, зокрема А.Макаренка. Не обминула своєю увагою дослідниця і праці українських учених І.Огієнка, Г.Ващенка та ін.

Продовженням аналізу сімейного виховання в радянський період (1950–1980 роки) є третій розділ праці. Знову ж таки авторка, зберігаючи об'єктивність аналізу, намагається визначити ідеали й цінності сімейної педагогіки, головною метою якої в цей час був своєрідний симбіоз одержавлення й просвітницького підходу до сім'ї.

Спираючись на концепції виховання дітей у сім'ї В.Сухомлинського (його дитиноцентричну концепцію), сім'ї Б. і О.Нікітіних, які розкрили технологію раннього розвитку дітей, продемонстрували власний досвід використання цієї технології, ідеї природного виховання дітей у сім'ї, представлені в педагогічній публіцистиці С.Соловейчика, дослідниця довела цінність цих ідей та їх позитивний вплив на виховання дітей у сім'ї в другій половині ХХ ст.

Особливо цінним є аналіз концепції В.Сухомлинського, бо саме вона орієнтує сучасних учених-педагогів та психологів на відродження природного сімейного середовища, в якому юна особистість духовно, морально й фізично загартовується, що ставатиме їй у пригоді впродовж усього життя. І хоча, здавалося б, педагогічна спадщина В.Сухомлинського досліджена в різних напрямках, В.Федяєвій удалося виявити ті її грані, які ще спеціально не вивчалися, але надзвичайно актуальні для сьогодення.

Цінним є аналіз концепції виховання дітей у сім'ї Нікітіних. Авторка уміло використала цей досвід для свого дослідження, підвівши під нього теоретичну базу й належно оцінивши його практичне значення.

У цьому ключі цікавими є й міркування та поради С.Соловейчика, який у своїх публіцистичних працях висловив багато оригінальних думок, що загалом прийнятні на сучасному етапі сімейного виховання.

Як бачимо, В.Федяєва досить широко дослідила питання сімейного виховання й довела, що ця проблема не має ні національних, ні міждержавних меж. Сучасне суспільство стурбоване станом виховання дитини і спонукає вчених до нових пошуків розв'язання цієї проблеми.

Закономірно, що ретроспективний аналіз проблеми сімейного виховання спонукав авторку монографії до визначення тенденцій розвитку теорії та практики виховання дитини в сім'ї в нашій державі (1991 р. – сьогодення), чому й присвячено останній розділ книги. Це своєрідна констатація того, чого досягла сучасна вітчизняна педагогічна наука на цьому терені й чого повинна прагнути держава й окрема родина, щоб поліпшити стан сімейного виховання.

Концепція В.Федяєвої, спрямована на найголовніші пріоритети сімейного виховання з урахуванням змін і наступності у наукових підходах і в практиці, цінності народного виховання тощо, є оригінальною й потребує вивчення, осмислення й практичного застосування. Науковою знахідкою авторки є ідеальна модель (взірець) сімейного виховання як результат історичної ретроспективи, представлена в підрозділі 4.2. Дослідниця запропонувала своє трактування ідеальної моделі виховання, що впливає із загального змісту дослідження, авторської концепції та результатів наукового аналізу.

Цілком закономірно сприймається на основі викладеного вище достовірність наукової новизни дослідження означеної проблеми та її практичної значущості, що знайшло відображення у висновках до кожного розділу та у висновках до монографії.

Отже, монографія В.Федяєвої є значним досягненням у теорії і практиці виховання дитини в сім'ї, а ретроспективний аналіз його динаміки є важливим внеском в історію педагогічної науки і буде корисним ученим-педагогам, викладачам вищої школи, докторантам, аспірантам і студентам ВНЗ.

